

bizonytalanságban egyedül a te lényed és gondviselésed az egyetlen bizonyosság. Hogy mit hoz reánk a jövő, azt mi nem tudhatjuk. De bármi jöjjön, csak te légy velünk, mert ahol te vagy, ott nem árt fegyver, börtön, halál, sőt szebb jövőt talál az üldözött egyház. Ezt a szebb jövőt hozd el reánk jó Atyánk, hogy lelki Sionunk megvigasztaltassék, hogy kapuinkon és kerítéseinken belől a béke és testvériség, a szeretet és megértés angyalai csókolgassák egyik a mást. Amen.

Jézus útja az unitarizmus diadalma.

(Emlékezés.)

Mondotta: **Dr. Kiss Elek** theol. akad. dékán.

Alapige: Mt. V. 13. 14.

A leírás szerint Jézus megkereszteleésekor a kék égről lemosolygott a nap s örömmel szólt az Úr: Ez az én szerelmes fiam, kiben nekem kedvem telik.

Ilyen lehetett a tordai jelenet is 360 év előtt, mikor Isten Dávid Ferenc, kedves fia által tudtul adta a világnak, hogy a hit és vallás dolgaiban is szabad a lelkiismeret. Beragyogott a nap s megaranyozta homlokát a mártírsorsú nagy prófétának, ki lelki élményein át Isten ihletétől vezetve, kitermelte önmagából az igazi unitarizmus fundamentumát: a keresztényi szeretet által irányított lelkiismereti szabadságot.

Negyedfélszáz év után csodálatosképen újból Tordán bontogatja szárnyát a meggyötört lelkiismeret s vagy temetkezni jött haza a D. F.-féle szabadszelleme unitarizmus, vagy pedig, hogy Antheusként új erőt merítsen a termékeny anyaföld kebeléből. Szokás, hogy elvéhnedt hősök halálukat sejtve, visszatérnek gyermekkori kedves helyeikre s otthon nyugodtabban várják a véget s könnyebben hajtják fejeiket örök pihenőre.

Az is szokás azonban, hogy romlatlan lelkű emberek szülői házuknak táján új energiát nyernek további küzdelmeikben s szívük és lelkük megtisztulva és megerősödvé, otthon nyerik az ihletet és a lendületet új magasságok megvívására.

Örömmel látom kedves arcotokat, drága Testvéreim! s kiragyogni

vélem abból a nemes kegyeletet, mit néhai Ferencz József nagy püspökünk alakja iránt éreztek s a soha el nem hervadó reménységet az egyszer valósággá vált unitárizmus szebb jövőjét, nagy hivatását illetőleg. A ti szemetek, a ti lelketek nem a koporsó gyászos deszkáját kutatja s nem temetkezni vágyik, hanem az élet lehetőségek mezejére tekint s még e nehéz és sok tekintetben szomorú világban is becsületesen és nekilendülve élni akar.

Rátok tekintve s elgondolkodva dicső multunkon, csakugyan szeretné a nemesebben érező szív, az áhítatos vallásos lélek azt tudni s úgy hinni, hogy ti vagytok a földnek savai s ti vagytok e világ világossága.

Kedves templomi gyülekezet, kik közlről és távolról idejöttetek s kik a ti lelketek drága értékével különböző fajú és válású egyénekként imádjátok a magasságos Istent s kik mindannyian gyermekei vagytok a szerető mennyei Atyának, ne vegyétek hivalkodásnak a mai szent napon, eme ragyogó alkalomkor sem az ide összesereglett unitáriusoktól, sem tőlem, az Úr-Isten szerény és alázatos szolgájától, ha túláradó érzéssel beszélünk s beszélek magam is az unitárizmusról s annak magasztos hivatásáról; ha különösen meleg szavakkal emlékezem meg nemrégén elhunyt nagy püspökünkről és áldom az Istent, hogy őt a mi ügyünknek adta, szentelte.

Mai hangulatunk, lelkünk reménye, szívünk érzésvilága előnkbe varázsolja a Hegyibeszédnek gyönyörű jelenetét s amint meg-elevenedik előttünk a multnak története, gyermeki szívvel csüngünk azon.

Mert hiszen igaz, hogy borzalmas sokszor az élet tragédiája s elszorul szívünk a rettentő események hatása alatt; de ti kedves Afiai, drága keresztény unitárius testvéreim! hagyjátok el ma a bánatot, a csüggedést, a lemondást s üzzétek el lelketekből az irigységet és a haragot és mint Istennek igaz gyermekei, legalább ma, eme nagy ünnepen ártatlan szívvel nézzétek őt!

Az ember Jézus, a názéreti Mester, az embertestvériségnek profétája, az Istenországának nagy apostola fenn van a hegyen... Vele vannak tanítványai s hallgatja őt egy lelkileg szomjazó sókaság.

Ma is eljött hát... folytatni tanításait s amíg csendesén beszél, szeme a messzeségbe néz. Néz és látja a kanyargó folyót, a gyönyörűséges szent Jordánt s tova egy szép város körvonalát... Amazok egy nagy multról beszélnek s emitt a sókaság jövőjét kutatja...

A múlt és jövő minden jelen pillanatban visszatükröződik Jézusnak szelid szemein s szívének folyójából lelkének világa mellett egyre árad szét a hívő sokaság felé a szeretetnek életető melege s a megvilágosodott szívű tanítványok megértik a mester szavait: Ti vagytok a földnek savai . . . Ti vagytok a világ világhossága.

Oly szép az idő, oly tiszta a lég, oly csendes a határ s oly megható a madárnak éneke. Cinege szól, pacsirta énekel; mormol a csermely, mely a Jordánba fut . . . magot szór a szántóvető s itt fenn a hegyen kicsiny gyermek anyja kebelén van és bámul Jézus szelid homlokára. A természetnek búbájós ölében mindenki hallgat, mindenki figyel s Jézus szavára magába tekint, befelé nézve lelkét vizsgálja.

Hegytető! A Golgota is az. Itt a szeretet, ott a megbocsátás s a kettő között egy küzdelmes élet minden drága értékével.

Óh Jézus, názáreti Mester, szeliden élő, nemesen szerető, gúnyt-gáncsot eltűrő s mindvégig kitartó, egyetlen, drága, kedves testvérünk! Te a hegyek fia voltál. Hegyen beszéltél, templom magaslatáról Istenkáromlókat üldöztél szét s Golgotán végezted földi járásod.

Engem az érdekel, kedves testvéreim! s szeretném, ha titeket is érdekelne, hogy Jézus, az ember-messias, az újkor prófétája honnan jött és hová jutott.

Honnan?

Ábrahám, Izsák, Jákob, József, Mózes, Józsué egy nemzet megszületéséről beszélnek. A kezdet a család, a folytatás egy szenvedő népsokaság s a kialakulás a honfoglalás.

Gyönyörű ország Palesztina földje, hegyek keresztezik, Jordán futja át s tavak és tengerek érintgetik itt-ott. Van benne szántóföld, dús kalászú róna s nagy magasságú hegy, juh-legelő. Lakja szántóvető, ki barázdát hasít s hegyeken a pásztor legelteti nyáját. Városok és falvak tarka néptömege ipart s kereskedést buzgón folytat.

Jézus beszédekor 1200 éves a nemzet nagyszerű, fölemelő, dicsőséges multtal, szomorú jelennel.

A multban épített, szenvedett, küzködött, elbukott, feltámadt s újból mert. Közben sírt, zokogott, jajgatott s vajmi keveset örült. Arculata szomorú, szíve meggyötörve s lelke mégis hisz és remél.

Igen, mert Babylon fogsága s Jeruzsálem felépítése megtanította hittal élni. Beszélt is hozzá próféták serege s alakíttatta lelkületét. Ámos a pásztor, Hózeás a fájdalommal szívű apa, Ézsaiás

a politikus-próféta s Jeremiás a szíve mélyéből kesergő. Aztán Ezékiel a lánglelkű ember, a nagyhitű nemzeti hős.

... Aztán megelevenedtek a holt tetemek a csontok völgyében s feltámadt a nemzet lelke és megtelt a jeruzsálemi templom egészen ...

Sötét volt egykor a nemzet életében s Ámos hirdette, (5. 18.) jön az Úrnak napja, leszámolás, meglakolás napja, elveszi ki-ki bűne jutalmát, amint hirdette Keresztelő János Jézus előtt a megtorlást, az igazságot. Bűnös lett a nép, eltért őseinek valláserkölcsi alapjaitól — szólt a próféta — s fogság, börtönszenvedés vár rá!

Igen, szomorúan igaz, de velünk az Isten (Immánuél) s nemzetünk jó magja visszatér (Seár Jásub). Ézsaiás mondja s a megmenekülés, visszatérés és Istennel való élet örökeszméje lesz 1200 év szenvedő népének.

Ezékiel álmában jár haza s Haggiás a hazatérteket az Istenháza felépítésére sarkalja.

Makkabeus Judás népe reménységét iparkodik megteremteni s olyanok e nagy törekvések, mint egy szép orgona égbetörő sípjai hármónikus hangjaikkal együtt.

A folytonos összeütközésből, a dicsőség és bukás világából, a szolgaság és börtön mélységéből, a szenvedés és jaj tájaiból emelkedik fel az a nagy és drága eszmény, ami az idők teljességében szent várakozásként a Messiás gondolatát és valóságát kristályos formában elénkbe tárja.

Innen, a családi, a nemzeti, a valláserkölcsei élet mélységeiből, a meggyötörtek és folyton hívők világából, a munka birodalmából, a megtisztult szív bensejéből, a reménykedők tömegéből, a lenn levő szegények táborából ... a világ lelkének, a mi Atyánknak ihletétől megáldva és vezetve, irányítva és küldve jött el Jézus, az ember-messiás. Honfitársai, testvérei nagy tömegei királyt vártak, földi igájuktól megszabadító hatalmas hadvezért s nem akarták megérteni szavát, midőn hirdette az Istenországot. De ő csak szólt, beszélt az öt megértő lelkeknek, hirdette szeretett tanítványainak: Ti vagytok a földnek savai ... Ti vagytok a világ világossága.

II. Ézsaiás a nemzetet, Jób annak a tagját, Jézus Istennek gyermekét állította az értékek élére.

Az anyag és a lélek, a só és a világosság, a mennyiség és a minőség, föld és az ég ... mind, mind az emberhez tartoznak s az úttörők, a megértők, a tanítványok alkotják a fejlődő világ alapjait.

Jézus a hegyen, Isten országában, tanítványai mellett, sokak-

tól körülvéve, a gyermek és testvér Isten igéjét szólja ... hivatását betölti s magasságok felé vezet.

Hová?

Ismeritek a történetet: Megtérés, Atya, szeretet, testvériség, a jók birodalma, Istennek országa, megbocsátás. Aztán elvégeztetett. A legjobb embert a legbűnösebb karok magas hegyre vitték, közelebb Istenhez s szájalom és irgalom nélkül megfeszítették. Nem a börtön sötét mélyén fojtották meg, hanem kiállottak vele a Golgotára, hogy mindenki tudomást szerezzen a borzalmas tényről.

Innen indult el Jézus dicsősége s hová jutott kétezer éven át?

Némelyek szerint elszállt az égbe, Isten lett belőle s onnan leszen eljövendő ítélni holtak és elevenek fölött. Imádták tehát s segítségül hívták s belőle, alakjából, lényéből, életéből kitudták az emberit.

Jézust, az embert elveszítette a világ s másfélezer évig bolyongott a szegény keresztény ember igaz testvér nélkül. Bolyongott és vonzolta bűnös testét, kárhozatos lélekkel, gyötrelmes bánattal s önsanyargatással.

... Aztán egyszer egy embernek, a mi prófétánknak megérezte szive, felfogta értelme s meglátta mélyenlátó szeme az ember Jézusnak emberi alakját. Meglátta és hitt benne és meghalt e hitért a dévai várbörtönben. ... Nagy Dávid Ferencünk, első nagy püspökünk, neked jutott osztályrészül, hogy megjelöld az utat, ahol Jézussal találkozhatunk.

Az írás szerint már Pál sem látta őt s azóta senki, de Dávid Ferenc óta megtalálta az ember legnagyobb kincsét, tiszta szívét, nemes lelkét, okos eszét s ezek segítségével a legjobb testvért, az ember Jézust.

Mióta az unitárizmus csirába szökött s kihajtott, az embert megbecsülő, az ember javíthatóságában hívő gondolat fája terebélyessé nőtt. Enélkül nincsen nevelés, nem lehet jobbulás, elvész tökéletesbülő akaratumk, elmúlik életünk magasztos célja, megsemmisülünk egészen.

A rabszolgaságnak megszüntetése, a tudománynak megbecsülése, a nevelésnek elterjedése, a derüs életnek lehetősége, a bizalomnak tisztasága, a hitnek ereje s a fejlődésnek ténye és gondolata a szabadelvű és optimisztikus unitárius szellem talaján állandósult, nemcsak itt, hanem mindenütt.

A bölcsélet fejlődésében, a társadalom kialakulásában, az emberi szellem nemesedésében ráismerünk a lélek unitárius irányú tevékenykedésére. Anglia és Amerika unitárius mozgalmi új életet teremtenek s a gyakorlatban a testvériség gondolatát és tényét

valósítják meg. Az állam életében leomlanak a rabszolgaság és jobbgység kinei falai a haladásra hivatott ember érdekében s még egyszer megértik Jézus tanítását: Legyetek tökéletesek . . . Az unitárius lelkü Darwinban ugyanis tudatossá válik a modern természettudomány alapszemlélete: a fejlődés valósága.

S amíg a nagy világ értékei lassanként szerveződnek és a történeti szemlélet az ember geneziséen át Jézus lényegét megérti és föltárja, a mi kicsiny és évszázadokon át sokat szenvedet Egyházunkban is kialakul az emberi léleknek helyes szemlélete s testvérünké lesz Jézus, a legigazabb ember.

Úgy vo't.

Nagy püspökünk, néhai Ferencz József föltámasztotta és fölemelte Dávid Ferencnek szellemit s bátor szívvvel hirdette, követőire, híveire gondolva: Ti vagytok a földnek savai . . . Ti vagytok a világ világossága.

Channing, Parker, Martineau szelleme, a nagy Drummond, Carpenter lelke, Miss Tagart szive s annyi más jósága megtöltötte és meg-aranyozta Ferencz József életét s áldásossá lenni segítette tevékenységét.

Jézusnak apostola, Dávid Ferencnek emez utóda megértette szellemit hivatását s a kor eszméinek határain belől kicsiny Egyházát, Istenországát, a jó emberek eszményi társaságát, Unitárius Egyházunkat a nemzet igazi értékei közé iktatta be tapintatos, okos nemes eljárásával, fellépésével.

Találkozott az ő lelke a Dávid Ferenc s a Jézus lelkével és megértette, hogy a földnek sava és világossága nagyra van hivatva az ember életében. Így lett Jézus valóban a mienk s így váltunk mi az ő testvéreivé.

Egyházunknak 52 éves vezetése s ezalatt megerősödése, épü-lése, mások által való megbecsülése, nevelésünk kialakulása, szóval a *fejlődés és haladás* van a Ferencz József nevéhez és munkásságához füzve s mi csak áldhatjuk az Istent, hogy minket, jelen nemzedéket bizott meg azzal, hogy népünk egészébe, annak szívébe és lelkébe vigyük át és tegyük élő kinccsé Jézust, az embert, a jó barátot, a testvért, a legnagyobb értéket.

Mi ma lenn vagyunk a mélyben s völgy öléből, mélységek világából vágyva tekintünk Jézusunkra, aki fenn van a hegyen s hívogat, hogy lelkünknek szárnyán közelítsük meg őt s el ne hagyjuk soha.

Testvéreim, halljátok a hívogató szót, ismeritek néhai Ferencz József törhetetlen példáját, dobog a szivetek s vágyódik lelketek az emberi magaslatok felé, közelebb Istenhez?

Van hitetek, van bennetek remény, hogy mindannyian Jézus tanítványai és követői lehettek és hogy ti vagytok a földnek sava s a világnak világossága?

Elhunyt nagy püspökünk életében csaknem 100 év áll előttetek s e nagy idő régi hazánkban, Magyarországon is és új hazánkban, Romániában is nemzete mellett az Istenország művelésére szenteltetett.

Édes szülőföldünkön, itt Erdélynek völgyes-bérces ölében ezernyi-ezer unitárius szív dobban ma össze s szorongó érzéssel várja a megújulásnak bűbajos szózatát.

Vajjon e nép mikor lesz és lesz-e valaha a földnek sava és a világ világossága?

Töletek, mindanyiunktól függ, hogy nagy elődeink nyomdokán haladva, Jézushoz, az emberi eszményhez s népünk egyéneiben testvéreinkhez közelebb juthassunk.

Közelebb juthassunk s velük maradassunk mindörökké

Ámen.

II.

— Délután a városi Vigadóban. —

Dr. Szent-Iványi József egyházi főgondnok megnyitó beszéde.

Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim!

Kegyeletes érzések közt jöttünk össze, hogy áldozunk néhai Ferencz József unitárius püspök nagy emlékének. Önzetlen meleg érzést látni ma ritka és megható és én megható szívvel üdvözlöm Önöket ezen emlékezésre, elmélkedésre rendelt alkalommal.

Három hónappal ezelőtt, egy zimankós sötét téli reggelen örök álomra hunyta le fáradt szemeit egy szent életű aggastyán; akkor kondult meg a hajnali harangszó s annak szárnyain szállt vissza fehér lelke az Egek Urához . . .

Gyászoltunk, sirtunk, eltemettük s ez a temetés a régi Erdély fővárosát bámulatba ejtő fejedelmi pompával történt meg. Pedig mi, a közvetlen család mellett legmélyebben gyászolók, csak a könnyeinket adtuk hozzá s az árván maradt gyermek fájdalmának őszinte szavait és elámulva kezdtünk jelet-jele látni . . . a mi gyászunk nő, terjed, mint egy télvégi áradás . . . mind többen és többen